

*Χρυσό στεφάνι βελανιδιάς
από το ταφικό σύνολο της αγοράς των Αιγών.*

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΚΑΙ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

22, 2008

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΚΑΙ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

22, 2008

Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι κατά το 2008: ο αρχαίος οικισμός

Μιχάλης Τιβέριος, Ελένη Μανακίδου, Δέσποινα Τσιαφάκη

Η πανεπιστημιακή ανασκαφή στον αρχαίο οικισμό κατά το 2008 είχε μικρή έκταση εξαιτίας της περιορισμένης χρηματοδότησης που λάβαμε. Η ανασκαφική περίοδος διήρκεσε συνολικά τέσσερις εβδομάδες τον μήνα Ιούλιο (συγκεκριμένα από τις 30 Ιουνίου μέχρι τις 25 Ιουλίου). Στην ανασκαφή συμμετείχαν τρεις εργάτες, οκτώ μεταπτυχιακοί και δώδεκα προπτυχιακοί φοιτητές Αρχαιολογίας¹.

Κατά την ανασκαφική περίοδο του 2008 (Σχ. 1) διερευνήθηκαν τρεις τομές, διαστάσεων 4,00×4,00 μ., στην κορυφή της τούμπας². Η ανασκαφή σε μία από τις τομές (23-12δ) είχε ξεκινήσει κατά την προηγούμενη ανασκαφική περίοδο, ενώ οι υπόλοιπες ανασκάφηκαν για πρώτη φορά. Η έρευνά τους κρίθηκε απαραίτητη, καθώς γειτνιάζουν με εργαστηριακούς και αποθηκευτικούς χώρους του οικισμού που παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον.

Οι τομές ερευνήθηκαν σε βάθος περίπου 1,00-1,50 μ.³, με εξαίρεση τα σημεία όπου εντοπίστηκαν λάκκοι και

εκεί η ανασκαφή προχώρησε σε μεγαλύτερο βάθος, μέχρι τον εντοπισμό του πυθμένα τους. Έκδηλα ήταν τα σημάδια των σύγχρονων επεμβάσεων, όπως και κατά τις προηγούμενες χρονιές. Σύγχρονες ταφές αλόγων αποκαλύφθηκαν σε όλες τις τομές που ερευνήθηκαν⁴. Επίσης, εντοπίστηκαν και κατά την περίοδο αυτή σύγχρονα μεταλλικά αντικείμενα.

Ωστόσο, παρά τις σύγχρονες επεμβάσεις και διαταράξεις, η έρευνα των τομών έδωσε ενδιαφέροντα στοιχεία για τη μορφή και τις δραστηριότητες του αρχαίου οικισμού (Σχ. 2).

Η αποκάλυψη της συνέχειας ενός αποθηκευτικού χώρου που είχε αποκαλυφθεί το 2007 στην τομή 22-85γ⁵ ήταν ο πρώτος στόχος της ανασκαφής στην τομή 22-85δ (Εικ. 1). Η έρευνα στον χώρο έδωσε όντως έναν πίθο, στη νοτιοανατολική γωνία της τομής, ήδη από το επιφανειακό στρώμα αλλά στη συνέχεια παρατηρήθηκε μεγάλη διατάραξη σε όλη την έκταση του σκάμματος. Ένας λιθοσωρός με κατεύθυνση ΒΔ-ΝΑ, δηλ. με κατεύθυνση προς τον πίθο, αποκαλύφθηκε από τη βορειοδυτική γωνία προς το κέντρο της τομής. Ο λιθοσωρός αυτός βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με το πιθάρι. Η ανασκαφή στην τομή ολοκληρώθηκε με τον εντοπισμό του λευκού σκληρού χρώματος, που θεωρείται το φυσικό της περιοχής.

Η έρευνα στη διπλανή με αυτή τομή (22-84γ) (Εικ. 2) ξεκίνησε το 2008, αλλά θα ολοκληρωθεί κατά την επόμενη ανασκαφική περίοδο. Στο μέρος που ερευνήθηκε το 2008 αποκαλύφθηκε τμήμα πίθου στη βορειοανατολική γωνία, το οποίο φαίνεται να είναι στην αρχική θέση του. Ο πίθος αυτός εμφανίστηκε ήδη στο επιφανειακό στρώμα, όπως άλλωστε και τα πιθάρια που βρέθηκαν

1. Υπεύθυνη των ανασκαφικών τομών που ερευνήθηκαν ήταν η μεταπτυχιακή φοιτήτρια Α. Κασσέρη, συνεπικουρούμενη από τον μεταπτυχιακό φοιτητή Δ. Γεροθανάση και τον πτυχιούχο Αρχαιολογίας Β. Αλιτσανίδη. Τον καθαρισμό και τη διαλογή της κεραμικής επέβλεπε ο μεταπτυχιακός φοιτητής Ν. Χατζής, την ταξινόμηση του φωτογραφικού αρχείου ανέλαβε η μεταπτυχιακή φοιτήτρια Ευ. Ρουκκά, την τακτοποίηση των ευρημάτων και των αποθηκών ο μεταπτυχιακός φοιτητής Ν. Σκιαδάς, ενώ για τις καταγραφές υπεύθυνη ήταν η υποψήφια διδάκτορας Β. Σαριπανίδη. Στην ηλεκτρονική καταγραφή της κεραμικής εργάστηκε η υποψήφια διδάκτορας Μ. Γκείβανίδου. Τις φωτογραφίες των αρχιτεκτονικών καταλοίπων και των κινητών ευρημάτων τις οφείλουμε στον φωτογράφο Γ. Κιουρτσίδη και στη μεταπτυχιακή φοιτήτρια Σ. Μπρόζου. Την αρχιτεκτονική αποτύπωση ορισμένων από τις παλαιότερες και των πεπινών τομών έκανε ο αρχιτέκτονας Λ. Λεοντάρης.

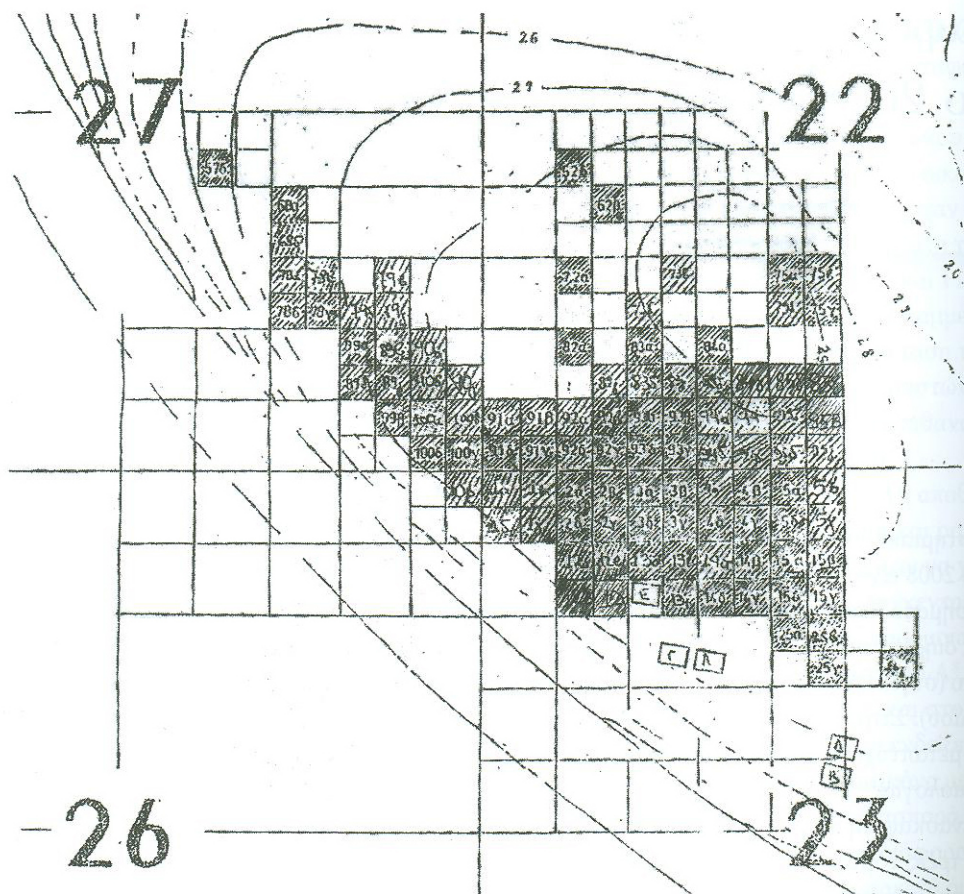
Τις ευχαριστίες μας για την οικονομική ενίσχυση της ανασκαφής οφείλουμε, όπως κάθε χρόνο, στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο και στο Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης.

2. Πρόκειται για τις τομές 23-12δ, 22-85δ και 22-84γ.

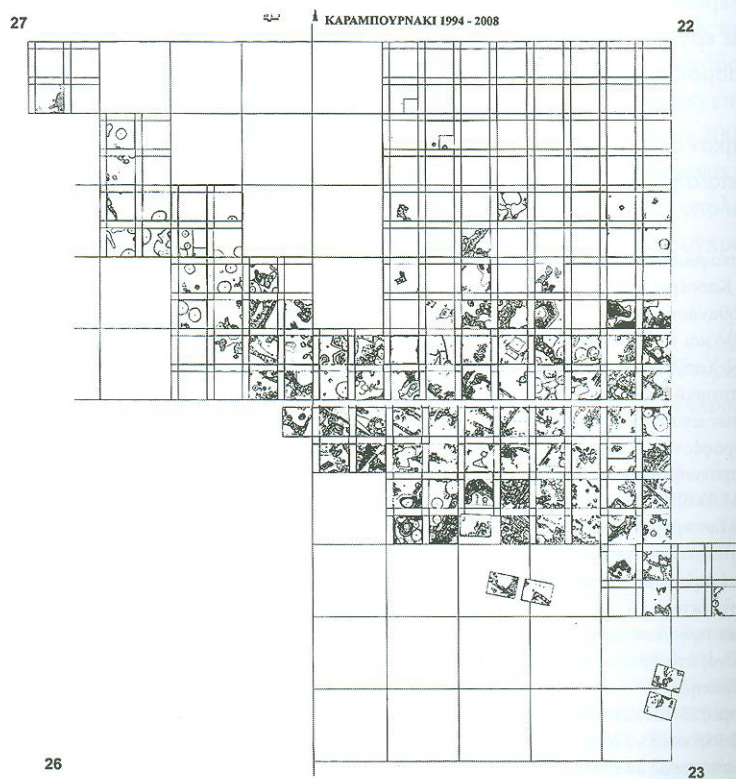
3. Οι τομές 22-92α, 22-95β και 23-12δ ερευνήθηκαν σε βάθος περίπου 1,00 μ., ενώ η έρευνα στις τομές 22-85γ και 23-12γ προχώρησε στο 1,50 μ. Στις τομές 22-95β και 23-12γ εντοπίστηκαν λάκκοι, οι οποίοι ανασκάφηκαν στο σύνολό τους.

4. Συγκεκριμένα, βρέθηκαν δύο ταφές αλόγων στην τομή 23-12γ (κατά την ανασκαφή του 2007), τέσσερις ταφές στην 22-85δ και μία ταφή στην 22-84γ.

5. Βλ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ΑΕΜΘ 21, 2007, 263-268.

Σχ. 1. Τοπογραφικό 2008.

Σχ. 2. Καραμπουρνάκι. Αρχιτεκτονική αποτύπωση τομών 1994-2008.

στις διπλανές τομές (22-85δ & 22-85γ). Κατά μήκος της βόρειας πλευράς και κοντά στον πίθο εντοπίστηκαν ίχνη καύσης. Επίσης, στο επιφανειακό στρώμα της τομής, στο νότιο τμήμα της, αποκαλύφθηκαν μεγάλοι λίθοι, οι οποίοι δείχνουν να έχουν μία κυκλική διάταξη⁶.

Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει ο εργαστηριακός χώρος που αποκαλύφθηκε στην τομή 23-12δ (Εικ. 3). Πρόκειται για τη συνέχεια ενός χώρου κατεργασίας μεταλλεύματος, και μάλιστα σιδήρου, που είχε έρθει στο φως στη διπλανή τομή (23-12γ) κατά τις ανασκαφικές έρευνες του 2007⁷. Η έρευνα στην τομή 23-12δ, που είχε ξεκινήσει, επίσης, κατά το 2007, έφερε στο φως έναν πίθο στο κέντρο περίπου του σκάμματος. Η συνέχιση της ανασκαφής επιβεβαίωσε τις αρχικές μας σκέψεις ότι εδώ συνεχιζόταν το εργαστήριο σιδηρουργίας. Δύο λάκκοι, που εντοπίστηκαν ήδη από τις πρώτες μέρες της ανασκαφικής έρευνας, αποδείχτηκε στη συνέχεια ότι αποτελούσαν τμήματα κατασκευών του εργαστηριακού χώρου. Ο πρώτος λάκκος/κατασκευή (Λάκκος 1), που βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της τομής, έχει βάθος 1,15 μ. διάμετρο 0,85 μ. και βρίσκεται στο ίδιο περίπου ύψος⁸ με τον εργαστηριακό λάκκο που είχε εντοπιστεί στη διπλανή τομή (23-12γ). Το γέμισμά του ήταν ένα πολύ μαλακό, σκούρο γκριζό - σχεδόν μαύρο - χρώμα με αρκετά όστρακα ντόπιων αγγείων, πολλούς λίθους, οστά και όστρεα, ενώ εμφανή ήταν παντού τα ίχνη καύσης.

Στα άκρα του λάκκου και περίπου σε αντιθετικές θέσεις αποκαλύφθηκαν δύο κόγχες με μορφή αχιβάδας, οι οποίες υποδεικνύουν ότι δεν επρόκειτο για έναν απλό λάκκο αλλά για μια πιο σύνθετη κατασκευή (Εικ. 4). Η πρώτη κόγχη βρίσκεται στο νοτιοανατολικό τμήμα του λάκκου, ενώ η δεύτερη εκτείνεται στα βορειοδυτικά του και συνεχίζεται κάτω από το πιθάρι που βρέθηκε στο κέντρο της τομής. Οι δύο αυτές κόγχες, που έχουν ανοιχτεί στο σκούρο καστανό σκληρό καθαρό χρώμα και συνεχίζονται στο λευκό φυσικό, φαίνεται ότι αποτελούν μαζί με τον λάκκο τμήμα του εργαστηρίου.

Ο δεύτερος λάκκος (Λάκκος 2), που βρίσκεται στα νοτιοανατολικά του πρώτου, έχει τη μορφή υπόσκαπτου, με μέγιστη διάμετρο 1,90 μ. Είναι λίγο βαθύτερος από τον Λάκκο 1⁹ και ήταν γεμάτος με το ίδιο μαλακό, σκούρο γκριζό χρώμα, που είχε και ο πρώτος λάκκος, ενώ περιείχε, επίσης, οστά και όστρεα. Η κεραμική εδώ ήταν περισσότερη από αυτή του Λάκκου 1, αλλά σύγχρονη

με την προηγούμενη. Μέσα στον δεύτερο λάκκο βρέθηκαν, επίσης, λίθοι, αλλά σε μικρότερη ποσότητα από ό,τι στον πρώτο, και αρκετά λιωμένα πλιθιά που αποτελούσαν τμήματα πλινθόκτιστων κατασκευών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν ορισμένα μικροαντικείμενα που βρέθηκαν εδώ και τα οποία θα αναφερθούν αναλυτικότερα στη συνέχεια. Θα πρέπει να γίνει λόγος, επίσης, για τα διάφορα μεταλλικά αντικείμενα που εντοπίστηκαν μέσα στους δύο λάκκους και τα οποία σχετίζονται πιθανότατα με τη λειτουργία του εργαστηρίου. Πρόκειται κυρίως για σιδερένια στελέχη, χάλκινα ελάσματα και μικρά κομμάτια υαλόμαζας. Στη νοτιοδυτική γωνία του σκάμματος εντοπίστηκαν αγγεία με υπολείμματα σιδήρου (χοάνες), ενώ έντονα ήταν εδώ τα ίχνη φωτιάς. Ο λάκκος χύτευσης, όπως και το υπόσκαπτο, πιθανόν μπαζώθηκαν μέσα στον 7^ο αι. π.Χ.

Ο πεσμένος στο κέντρο της τομής πίθος φαίνεται να είναι μεταγενέστερος των λάκκων και ανήκει σε μια δεύτερη φάση. Πρέπει να έπεσε εκεί στην αρχή του 5^{ου} αι. π.Χ., αφού στον πυθμένα του βρέθηκε αττική κεραμική¹⁰ που χρονολογείται στα τέλη του 6^{ου} και τις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ.

Τα κεραμικά ευρήματα της περσικής ανασκαφής χρονολογούνται από τους γεωμετρικούς έως και τους ύστερους αρχαϊκούς χρόνους, η πλειονότητά τους ανήκει, ωστόσο, στον 7^ο και στον 6^ο αι. π.Χ.

Από τις εισαγμένες κεραμικές κατηγορίες της εποχής του σιδήρου ξεχωρίζουν τα όστρακα των ευβοϊκών γεωμετρικών αγγείων. Ανάμεσά τους υπάρχουν διάφοροι τύποι σκύφων, όπως οι γνωστοί υπο-πρωτογεωμετρικοί με τα κρεμαστά ομόκεντρα ημικύκλια και μερικοί υπογεωμετρικοί καστανοβαφείς, αλλά και ορισμένα πιο σπάνια σχήματα (όπως κρατήρες) που χρονολογούνται κυρίως στην ύστερη γεωμετρική περίοδο. Ένα γραπτό υστερογεωμετρικό όστρακο με απεικόνιση πτηνού πρέπει να προέρχεται από αττικό σκύφο. Πιθανότατα εισαγμένα, και μάλιστα από την περιοχή του βορειοανατολικού Αιγαίου, είναι και τα όστρακα των γκριζών τροχήλατων αγγείων που ανήκουν στην ίδια περίοδο.

Η ανασκαφή των δύο μεταλλευτικών λάκκων είχε ως αποτέλεσμα την εύρεση σημαντικού αριθμού ντόπιων αγγείων που αντιπροσωπεύουν τις κυριότερες ήδη γνωστές κατηγορίες κεραμικής στο Καραμπουρνάκι, αλλά και στις περισσότερες οικιστικές θέσεις του Θερμαϊκού κόλπου.

Η εποχή του σιδήρου εκπροσωπείται με αρκετά όστρακα χειροποίητων αγγείων, τα περισσότερα από τα οποία ανήκουν σε χυτροειδή μαγειρικά σκεύη, σε φιάλες, πρόχους και οπισθόμητες οινοχόες. Τα περισσότερα

6. Η περιοχή αυτή θα ερευνηθεί κατά την επόμενη ανασκαφική περίοδο, ώστε να φανεί αν όντως οι λίθοι έχουν εδώ κυκλική διάταξη.

7. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ό.π. (σημ. 5).

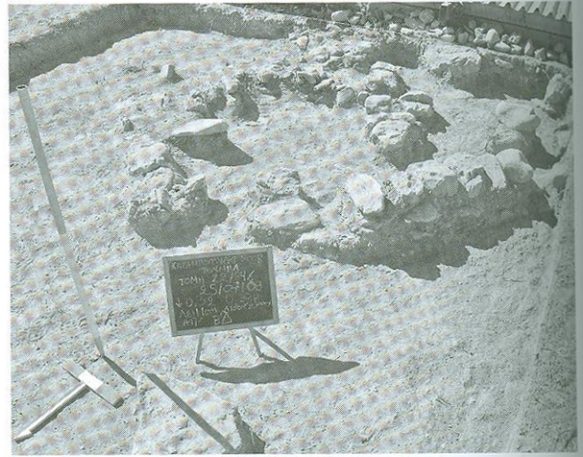
8. Είναι περίπου 0,10 μ. ψηλότερα από τον εργαστηριακό λάκκο.

9. Το βάθος του Λάκκου 2 είναι 1,24 μ.

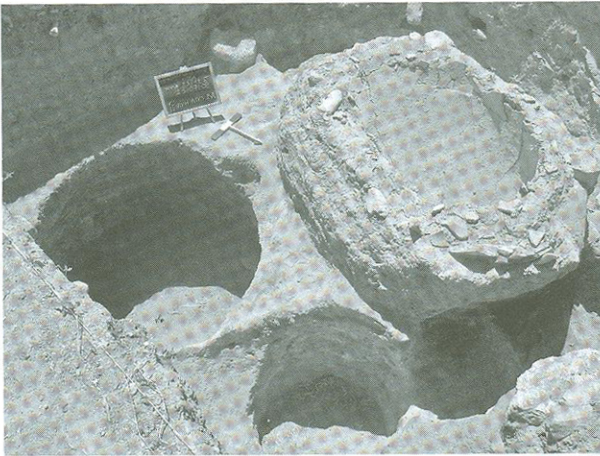
10. Αναφέρεται ως παράδειγμα ένας μελανόμορφος σκύφος.

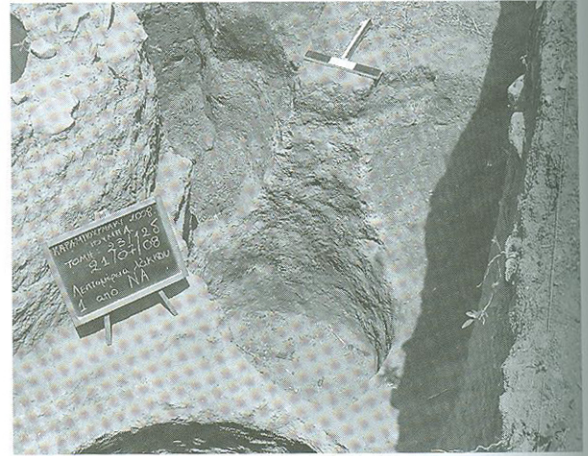
Εικ. 1. Τομή 22-856. Γενική άποψη.

Εικ. 2. Τομή 22-84γ. Γενική άποψη.

Εικ. 3. Τομή 23-126. Γενική άποψη.

Εικ. 4. Τομή 23-126. Λεπτομέρεια του Λάκκου Ι.

ρα είναι τελείως ακόσμητα ή έχουν απλώς στιλβωμένη επιφάνεια, ενώ λίγα φέρουν εγχάρακτη, εμπίεστη ή γραπτή γεωμετρική διακόσμηση με συστάδες ομόκεντρων ημικυκλίων¹¹. Αρκετά μπορούν να χρονολογηθούν σε σχετικά προχωρημένες φάσεις της εποχής του σιδήρου, δηλαδή στον 8^ο και τον 7^ο αι. π.Χ. Τα αγγεία αυτά συνυπάρχουν με τις άλλες πρώιμες «ντόπιες» ομάδες διακοσμημένης τροχήλατης κεραμικής. Σε αξιοσημείωτες ποσότητες βρέθηκαν όστρακα από τα γνωστά «ασημίζοντα», μεγάλου μεγέθους, αγγεία (λεκανόσχημα, πιθαμοφορείς), καθώς και θραύσματα των επίσης γνωστών «ντόπιων» γεωμετρικών εμπορικών αμοφορέων που διακοσμούνται με συστάδες ομόκεντρων κύκλων.

Εξίσου πολυάριθμα ήταν τα θραύσματα από τις μεγάλες οινοχόες με ταινιωτή διακόσμηση (Εικ. 5) και άλλα από πρόχους και από τις λεγόμενες οινοχόες-κολοκύθες. Πολλά από τα συνανήκοντα όστρακα των αγγείων αυτών αποκαλύφθηκαν στον Λάκκο 2 και αξίζει να σημειώσουμε ότι αρκετά παρουσιάζουν παραμορφώσεις.

11. Ένας σχεδόν ακέραιος σκύφος βρέθηκε στη νοτιοδυτική γωνία της τομής 22-856.

«Ιωνίζουσες» επιρροές εμφανίζουν τα όστρακα ορισμένων αγγείων (όπως όλπες, υδρίες, σιτύες και στάμνοι) που φέρουν πλατιές ή κυματιστές ταινίες και αποδίδονται συχνά σε εργαστήρια της ευρύτερης περιοχής του Θερμαϊκού κόλπου και της Χαλκιδικής.

Από την επείσακτη κεραμική των αρχαϊκών χρόνων αξίζει να αναφέρουμε ορισμένα όστρακα αγγείων από εργαστήρια της ανατολικής Ελλάδας, όπως από οινοχόες του ρυθμού των αιγάγων, χιώτικους κάλυκες και λέβητες.

Λιγοστά, σε σχέση με τις προηγούμενες χρονιές, ήταν τα όστρακα των κορινθιακών αγγείων. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν το θραύσμα ενός πρωτοκορινθιακού ωειδούς αρυβάλλου και ορισμένα όστρακα από κοτύλες και κιονωτούς κρατήρες.

Αντίθετα, τα αττικά εργαστήρια εκπροσωπούνται με αρκετά όστρακα που προέρχονται κυρίως από αγγεία πόσης (κύλικες και σκύφους) και τα περισσότερα χρονολογούνται στα χρόνια του ύστερου μελανόμορφου ρυθμού.

Σημαντικός ήταν, όπως κάθε χρόνο, ο αριθμός των εισαγμένων οξυπύθμενων εμπορικών αμοφορέων, από

Εικ. 5.
Τοπική αρχαϊκή
οινοχόη.

Εικ. 6.
Γκρίζος αμφορέας με
εγχάρακτη επιγραφή.

Εικ. 7. Τμήματα ιδίων.

τους οποίους ξεχωρίζουν τα πρώιμα θραύσματα των χιώτικων αμφορέων για τη μεταφορά κρασιού (7^{ος} αι. π.Χ.), λίγα θραύσματα από αττικούς αμφορείς τύπου SOS, τμήματα από κορινθιακούς αμφορείς τύπου Α και αρκετά από άλλα εργαστήρια, κυρίως της ανατολικής Ελλάδας, καθώς και από τη γειτονική Μένδη. Ορισμένα φέρουν εγχάρακτα εμπορικά σύμβολα (graffiti). Ιδιαίτερη μνεία αξίζει στο τμήμα από τον λαιμό ενός γκρίζου, λέσβιου πιθανόν, αμφορέα που σώζει χαρακτή, πριν από το ψήσιμο, επιγραφή επί τα λαία, με το όνομα ΦΕΣΙ(ΟΣ) και χρονολογείται στον 6^ο αι. π.Χ. (Εικ. 6).

Στα εισαγμένα αγγεία πρέπει να εντάξουμε και ορισμένα όστρακα που πιθανότατα ανήκουν σε κυπρο-φοινικικά αγγεία (όπως φλασκή, οινοχόη, τριγωνική λαβή κρατήρα). Προέρχονται δηλαδή από μια μακρινή περιοχή που κάνει όλο και πιο αισθητή την παρουσία της στο Καραμπουρνάκι, καθώς αυξάνονται σιγά-σιγά τα σχετικά ευρήματα¹².

Μια άλλη αξιομνημόνευτη κατηγορία πήλινων σκευών, από την οποία ήρθαν πέρσι στο φως πολλά δείγματα και έχουν γενικά συχνή παρουσία ανάμεσα στα ευρήματα του οικισμού, είναι οι λεκάνες με κρεμαστό χείλος από χοντρόκοκκο κίτρινο ή ερυθρωπό πηλό (Εικ. 7), που καλύπτονται με παχύ υπόλευκο επίχρισμα, γνωστές στην αρχαιολογική ορολογία ως mortaria (δηλαδή ιγδία). Παρά την κάπως παραπλανητική, όμως, επικράτηση αυτής της ονομασίας, είναι πιθανότερο τα εν λόγω σκεύη να χρησίμευαν για την παρασκευή διάφορων τροφών με τη μορφή χυλού¹³. Τα παραδείγματα από το Καραμπουρνάκι βρίσκουν παράλληλα σε παρόμοια σκεύη από διάφορες θέσεις και οικισμούς κυρίως της ανατολικής Ελλάδας, τα παράλια της Συρο-Παλαιστίνης και τη Ναύκρατη, καθώς και από την Κόρινθο.

12. Πα ανάλογα ευρήματα από τον οικισμό, βλ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, ΑΕΜΘ 15, 2001, 259, 262, εικ. 8, των ίδιων, ΑΕΜΘ 18, 2004, 341, 344, εικ. 8.

13. A. Villing, «Drab bowls for Apollo. The mortaria of Naukratis and exchange in the archaic eastern Mediterranean», στο A. Villing, U. Schlotzhauer (επιμ.), Naukratis: Greek Diversity in Egypt. Studies on East Greek Pottery and Exchange in the Eastern Mediterranean (2006) 31-46.

Εικ. 8. Χρυσό ενώτιο και γυάλινες ψήφοι.

Από τους λάκκους του εργαστηρίου προήλθαν, επίσης, πολλά τμήματα πήλινων επενδύσεων από εστίες, υπολείμματα σιδερένιων και χάλκινων αντικειμένων που αναφέραμε προηγουμένως, τμήματα υαλόμαζας, ένα μικρό πήλινο λεμβόσχημο αντικείμενο (ίσως ειδώλιο βάρκας)¹⁴, πήλινες και γυάλινες ψήφοι και ένα χρυσό ενώτιο με διπλό κρίκο και τρία στελέχη¹⁵ (Εικ. 8). Πρόκειται, μάλιστα, για το πρώτο χρυσό εύρημα από το Καραμπουρνάκι και συγχρόνως ένα από τα παλαιότερα κοσμήματα όπου εμφανίζεται η τεχνική της κοκκίδωσης στον ελλαδικό χώρο μετά το τέλος των μυκηναϊκών χρόνων. Τα «τρίγλινα μορόντα» σκουλαρίκια (Οδυσ. σ 297-8), που είχε την πρόθεση να προσφέρει στην Πηνελόπη ο Ευρύμαχος, ένας από τους μνηστήρες, πιθανόν είχαν μια μορφή πολύ όμοια με αυτή του ενωτίου από το Καραμπουρνάκι. Σε μια τέτοια περίπτωση πρέπει να έχουν δίκαιο όσοι υποστηρίζουν ότι ο όρος «τρίγλινα μορόντα» αναφέρεται σε σκουλαρίκια με τρεις προεξοχές που είχαν το σχήμα του μούρου¹⁶.

14. Για παρόμοια χειροποίητα ειδώλια λέμβων, βλ. M. Arjona Pérez, «Figurines and Boat Models from the Early Iron Age Settlement at Oropos», στο A. Mazarakis Ainian (επιμ.), *Oropos and Euboea in the Early Iron Age. Acts of an International Round Table*, University of Thessaly, June 18-20 2004 (2007) 325-326, εικ. 11-13 (δύο από τέλη 8ου-αρχές 7ου και άλλα δύο από δεύτερο μισό 6ου αι. π.Χ.).

15. Σε προηγούμενες ανασκαφικές περιόδους ήρθαν στο φως τρεις μήτρες, μία πήλινη και δύο λίθινες, για την κατασκευή κοσμημάτων, βλ. Μ. Τιβέριος, Ε. Μανακίδου, Δ. Τσιαφάκη, *ΑΕΜΘ* 11, 1997, 331, 335, εικ. 8 (λίθινη), των ίδιων, *ΑΕΜΘ* 12, 1998, 227, 230, εικ. 7 (πήλινη), των ίδιων, *ΑΕΜΘ* 19, 2005, 192, 195, εικ. 8 (λίθινη).

16. Ο τύπος είναι γνωστός στη βιβλιογραφία ως «mulberry type». Βλ. σχετικά R.A. Higgins, *Greek and Roman Jewellery* (1961) 88, αρ. 5, πίν. 12F, P.G. Maxwell-Stuart, *AJP* 108, 1989, 411-415, J. Russo, M. Fernandez Galiano, A. Heubeck, *Ομήρου Οδύσσεια. Κείμενο και ερμηνευτικό υπόμνημα*, Τόμος Γ' Ραψωδίες Ρ-Ω (2009) 196. Αντίθετα, η C. Kardara, *AJA* 65, 1961, 62-64, αναφέρεται σε έναν διαφορετικό τύπο ενωτίων, επίσης με ανατολίζουσα προέλευση.

Τέλος, όπως κάθε χρόνο, έτσι και πέρυσι, παράλληλα με την ανασκαφή, προχώρησαν με εντατικό ρυθμό και οι άλλες εργασίες που είναι απαραίτητες σε κάθε ανασκαφική έρευνα. Πρόκειται για τη συγκόλληση, καταγραφή, σχεδίαση, φωτογράφιση και αρχειοθέτηση των ευρημάτων. Ήδη ξεκίνησε η καταγραφή των ευρημάτων των δύο τελευταίων ετών, αφού τις προηγούμενες χρονιές καταγράφηκαν όλα τα ευρήματα από το 1994 μέχρι και το 2006. Παράλληλα, συνεχίζουμε και την ηλεκτρονική καταγραφή τους. Επίσης, συνεχίζεται η ψηφιοποίηση της ανασκαφής μέσω μιας πολυμεσικής βάσης δεδομένων που έχει δημιουργηθεί σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Πολιτιστικής και Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας στην Ξάνθη και που είναι επισκέψιμη στην ιστοσελίδα της ανασκαφής (<http://karabournaki.ipet.gr>). Στο Εργαστήριο Αρχαιομετρίας του ίδιου Ινστιτούτου γίνονται και αναλύσεις κεραμικών δειγμάτων από την ανασκαφή.

Το σημαντικότερο εύρημα κατά τις περσινές ανασκαφικές μας έρευνες ήταν ο εντοπισμός της συνέχειας του εργαστηρίου παραγωγής σιδήρου. Οι δύο ημικυκλικές κόγχες πιθανόν εξυπηρετούσαν τον εφοδιασμό του λάκκου χύτευσης με καύσιμη ύλη η μία (η νοτιοανατολική) και με μέταλλευμα η δεύτερη (η βορειοδυτική), ή ακόμη σχετίζονται με την τοποθέτηση του φουσερού που χρησίμευε για την ενίσχυση της φωτιάς μέσα στον λάκκο. Προς το παρόν, μπορούμε να πούμε ότι κατά τον 7^ο, αν όχι και κατά τον 8^ο, προχριστιανικό αιώνα οι κάτοικοι της αρχαίας Θέρμης ήταν σε θέση να καλύψουν από μόνοι τους, ως ένα βαθμό τουλάχιστον, τις ανάγκες τους για σίδηρο. Καθώς είναι η πρώτη φορά που εντοπίζεται ένα τέτοιο εργαστήριο στην περιοχή, πιστεύουμε ότι η μελέτη του θα πλουτίσει τις γνώσεις μας για τις μεταλλευτικές δραστηριότητες της αρχαίας εγκατάστασης στο Καραμπουρνάκι και γενικότερα για τη μεταλλοτεχνία των πρώιμων αρχαϊκών χρόνων.

Θεσσαλονίκη,
Πανεπιστημιακή Ανασκαφή στο Καραμπουρνάκι
Τομέας Αρχαιολογίας
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Φιλοσοφικής Σχολής ΑΠΘ